

Korhecz Tamás

∴ UNION Egyetem, Belgrád, Dr. Lazar Vrkatić
∴ Jogi és Üzleti Tanulmányok Kara, Újvidék
∴ Magyar Nemzeti Tanács
∴ korhecz@tippnet.rs

A HIVATALOS NYELVHASZNÁLAT SZABÁLYOZÁSA SVÁJCBAN

Regulation of Official Use of Language in Switzerland

Svájcról a jogászok-politológusok többségének három jellemző dolog jut eszébe: a katonai és politikai semlegesség, a kantonok széles önállóságán alapuló szövetségi államberendezkedés és a hivatalos többnyelvűség: a német, a francia, az olasz és rétoromán nyelv egyenrangúsága. Ugyanakkor, a széles körben elterjedt felfogástól eltérően, a svájci állami szervek csak kivételesen működnek három, illetve négy hivatalos nyelven, sokkal inkább jellemző az, hogy Svájcban az állami szervek, a hatóságok az adott kantonban (tagállamban) meghatározott egyetlen hivatalos nyelven működnek. A tanulmány célja, hogy kivonatossan ismertesse azokat az alkotmányos és törvényes rendelkezéseket, amelyek a hivatalos nyelvhasználatot szabályozzák Svájcban, de esetenként szeretnénk kitérni a hivatalos nyelvhasználat gyakorlatára is. A jogi keretek és a gyakorlat elemzésével kísérletet teszünk arra is, hogy feltárjuk azokat a sajátosságokat is, amelyek a svájci szabályrendszert egyedivé, fenntarthatóvá és működőképessé tették.

Kulcsszavak: Svájc, hivatalos nyelvhasználat, nyelvpolitika, hagyományos nyelvi határok, őshonos nyelvi közösségek

BEVEZETŐ

A jogtudomány, a politológia iránt érdeklődő emberek számára Svájc sok mindenben egyedülálló országnak számít, olyan országnak, amely kiemelkedik az európai országok gyűrűjéből. Először is Svájc az egyetlen olyan ország, ahol a népszavazásokon keresztül történő döntéshozatal a mindennapi politikai élet része. Amíg a liberális demokrácia alapelveit elfogadó államok többségében a képviselői demokrácia, a képviselőkön keresztül megvalósuló demokratikus irányítás és döntéshozatal a főszabály, addig Svájcban a legtöbb fontos döntést népszavazáson hozzák meg a polgárok. A népszavazás mindennapos az önkormányzatok szintjén, mindennapos a kantonok szintjén, és rendszeresen meg-

szervezik a szövetségi állam szintjén is. Ugyancsak sajátos ismérve Svájcnak a hagyományos katonai és politikai semlegesség, amelyet olyannyira egyedülállóan és sikeresen művel az alpesi ország, hogy ennek köszönhetően Svájcot évszázadok óta nem sújtották a háborúk, nem taposták és rabolták ki megszálló hatalmak, és a háborús pusztítás sem hátráltatta az ország társadalmi-gazdasági fejlődését. Továbbá, nagyon jellemző svájci találmány a sajátos szövetségi államberendezés is. Svájc, területileg kis országnak számít, ennek ellenére, huzsonhat tagállamból, kantonból létrehozott szövetségi állam. A svájci specifikumok sorában sajátos helyet foglal el a hivatalos többnyelvűség. Svájc azon ritka országok közé tartozik, amelynek négy nemzeti (hivatalos) nyelve van. Ezen tanulmány alapvető célja, hogy kivonatossan ismertesse a hivatalos nyelvhasználat jogi kereteit Svájcban, de esetenként szeretnénk betekintést nyújtani a jogalkalmazásba, a gyakorlati nyelvhasználatba is. Ezen tanulmány a következő tematikai egységekből áll: a bevezetőt követő első tematikai egység általánosságban foglalkozik a hivatalos (állam)nyelv fogalmával és jelentőségével. A második tematikai egységben ismertetem Svájc államszervezetét, illetve az ország lakosságának nyelvi, etnikai összetételét. A tanulmány harmadik részében megkíséreljük ismertetni és elemezni azokat az alkotmányos és törvényes kereteket, amelyek a szövetségi állam, valamint a kantonok szintjén a hivatalos nyelvhasználatot szabályozzák. Ebben a részben kitérünk a jogalkalmazás, a joggyakorlat kérdéseire is. Svájc becikkelyezte az Európa Tanács Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját (a továbbiakban Európai Nyelvi Charta), és kötelezettséget vállalt két kevésbé használt hivatalos nyelv védelmére vonatkozóan (olasz és rétoromán). Az Európai Nyelvi Charta végrehajtása során gazdag dokumentáció keletkezett, amelyből nemcsak a jogi kereteket, hanem a jogszabályok alkalmazásának gyakorlatát is megismerhetjük.¹ Végezetül, a tanulmány negyedik részében, mintegy zárószóként, megpróbálnánk összegezni mindazt, ami egyedivé teszi a svájci nyelvhasználati modellt, illetve kísérletet tennénk arra is, hogy a kisebbségi magyarok nyelvhasználatára vonatkozóan is tanúságokat fogalmazzunk meg.

---

¹ Az Európa Tanács 1992-ben fogadta el a teljes nevén Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját. Az egyezmény 1998-ban lett hatályos, miután azt megfelelő számú Európa tanácsi tagország becikkelyezte. Az egyezmény végrehajtási mechanizmusa abból áll, hogy az egyezményt becikkelyező tagállamok kötelezettségeik végrehajtásáról időszaki jelentéseket adnak át az Európa Tanácsnak, ezeket pedig a végrehajtást felügyelő független szakértői bizottság véleményezi saját jelentéseiben, és ezek mentén ajánlásokat fogalmaz meg az államok számára. Az időszaki jelentések és vélemények olyan hivatalos dokumentumok, amelyek fontos forrásai azoknak az ismereteknek, amelyek egy-egy ország nyelvpolitikájára, a jogi keretekre és gyakorlatra vonatkoznak.

I. A HIVATALOS NYELV FOGALMA ÉS A HIVATALOS NYELVHASZNÁLAT JELENTŐSÉGE

A hivatalos vagy államnyelv fogalmát egységesen nem definiálta se a tudomány, sem a nemzetközi egyezmények. Nincs tehát univerzálisan elfogadott definíciója annak, hogy mit értünk hivatalos, vagy államnyelv alatt (SZALAYNÉ SÁNDOR 2009: 1344). Különböző államokban a tételes jog is különbözőképpen definiálja a hivatalos nyelvet, sőt a szakterminusok is eltérnek, váltakozva, változó tartalommal jelenik meg az államnyelv, a hivatalos nyelv és a nemzeti nyelv kifejezés. Mivel kifejezetten államokhoz köthető fogalomról van szó, ezért természetes az is, hogy minden egyes állam a saját jogrendjében definiálja azt is, hogy mit ért hivatalos nyelv alatt. Egyes államok az alkotmányukban határozták meg, melyik nyelv az állam hivatalos nyelve, mások törvényekben szabályozták ezt a kérdést. Akár definiálja az alkotmány és a törvények, akár nem, minden államban létezik hivatalos nyelv, de néhány államban ezt a kérdést a szokásjog, a joggyakorlat, esetleg a legfelsőbb bíróságok ítéletei határozták meg. A mérvadó tanulmányok és az összehasonlító jog szabályai alapján hivatalos vagy államnyelv az a nyelv, vagy azok a nyelvek, amelyen az államszervezet működik, amelyen az államszervezetet alkotó szervek és szervezetek, hivatalnokok egymással és a polgárokkal kommunikálnak, látják el tevékenységüket, biztosítják szolgáltatásaikat. Noha az államok többsége a hivatalos nyelvhasználatot a hatalomgyakorlásra, a hatósági nyelvhasználatra korlátozza, vannak olyan hatályos jogszabályok, amelyek jóvoltából az állam a hivatalos nyelvhasználat fogalmát kiterjeszti a hatósági tevékenységen kívül is (KRIVOKAPIC 2004: 55–56). A sokat vitatott szlovák Államnyelvtörvény tipikus példája ennek, jelesül ez a törvény olyan területeken is kötelezővé teszi a hivatalos nyelv használatát, amelyeknek semmi köze a hatósági tevékenységhez, a hatalomgyakorláshoz. Így kötelező nyelvhasználati szabályokat ír elő az egészségügyi szolgáltatások, a kereskedelem vagy a kultúra vonatkozásában is (KARDOS–MAJTÉNYI–VIZI 2009). Mint már azt említettük, a legtöbb államban a jogszabályok szűkebben értelmezik a hivatalos nyelvhasználatot, így az nem vonatkozik a média nyelvére, az oktatás vagy a gazdasági és szociális tevékenységek során használt nyelvekre, itt a jogszabályok nem korlátozzák a nyelvhasználatot.

Ha tovább lépünk és megpróbáljuk konkretizálni, kibontani a fenti definíciót, akkor megemlíthetjük azokat a tipikus hatósági tevékenységeket, amelyek során hivatalos nyelvhasználattal találkozunk. Így, hivatalos nyelvhasználatnak számít a bírósági és közigazgatási eljárások nyelve, azaz a szóbeli tárgyalások nyelve, a jegyzőkönyvek, beadványok, keresetek, ítéletek, közigazgatási hatá-

rozatok és végzések nyelve stb. A másik nagy csoport a hivatalos nyilvántartások és a közokiratok nyelve, a választói névjegyzéktől kezdve az egységes állampolgári nyilvántartáson át az anyakönyvekig, valamint az ezek alapján kiadott közokiratok, tanúsítványok, a személyi igazolványokig, hajtási engedélyek, anyakönyvi kivonatok, illetve azok nyelve stb. Hivatalos nyelvhasználatnak számít továbbá a jogszabályok nyelve, az a nyelv, amelyen a jogszabályokat megalkotják és megjelentetik, a hivatalos közlöny nyelve. Ide tartozik továbbá a közlekedési jelzések és egyéb közterületi feliratok nyelve, a helységnévtáblák, utcanévtáblák nyelve. Hivatalos nyelvhasználatnak számít a hatóságok belső munka- és eljárási nyelve, valamint az a hatalmas terület, amelyben az államszervezet, vagyis a hatóságok a lakossággal és a jogi személyekkel kommunikálnak, szóban, írásban, interneten, űrlapokon keresztül.

Miután megismerkedtünk azzal, hogy mit is értünk hivatalos nyelv alatt, azt is meg kell vizsgálnunk, hogy a hivatalos nyelv hogyan alakult ki történelmileg, s mikor nőtt meg a jelentősége. Noha az állam szervei mindig is valamilyen nyelven, nyelveken működtek, de ez a kérdés jogilag és főleg a kizárólagosság szándékával rendszerint nem volt szabályozva. Az első dokumentum, amely jogilag kötelező hivatalos nyelvhasználatról beszél, az 1545. évi tridenti zsinat döntése, amely a latin nyelvet tette kötelezővé a Római Katolikus Egyház működésében. Mint ismeretes, a középkor egyháza egybenőtt az államszervezettel, így ez a döntés a hivatalos nyelvhasználat szabályozását is jelentette. Ebben az időszakban a hivatalos nyelv gyakran nem volt azonos a lakosság többsége által használt népnyelvvél, gyakran eltért az a nyelv, amelyen a hatalmi szervek az alattvalóikkal kommunikáltak, és az a nyelv, amely az államszervezeten belül működött. Később a polgárosodással, főleg a XIX. századtól kezdve ez a helyzet megváltozott, és a hivatalos nyelv szabályozása egyre inkább fontos politikai kérdéssé vált. Mivel függ mindez össze? Miért értékelődött fel a hivatalos nyelv szabályozásának kérdése? Ennek alapvetően két folyamat áll a háttérben. Az egyik a nemzetállamok megjelenése, a nemzetépítés folyamata, a nacionalizmus. Mi is történik a XVIII. század végén és a XIX. század elején? Többnyelvű, különböző etnikumokat magába foglaló országok próbálnak nemzetet építeni, homogén nemzetállamokat létrehozni. A nemzet egységének egyik nagyon fontos eleme a közös nyelv. Mind a mai napig nem találtak ki a nemzetet hatékonyabban összekovácsoló elemet a nyelvénél. Ennek érdekében az állam megpróbálja saját lakosságát nyelvileg homogenizálni, hiszen ez a nemzet egyik ismérve (KYMLICKA–STRAEHLE 2005: 31). Azzal, hogy az állam elrendeli és meghatározza, melyik az állam hivatalos nyelve, és ezt kötelezővé-kizárólagossá teszi, megpróbálja a nemzetet eggyé kovácsolni. Ugyanakkor ebből különböző konfliktusok erednek, hiszen az a nyelv, amit a nemzetállam

kiválaszt magának, az általában a többségi etnikum nyelve, viszont ezekben az államokban gyakran nagyszámú őshonos nyelvi kisebbségek élnek, akiknek az adott nyelv nem az anyanyelve. Ez konfliktusok forrása lehet. A nemzetállamok folyamatosan arra törekszenek, hogy lehetőleg kiegyenlítsék az állam és a nemzet határait. A másik ok, amely miatt a hivatalos nyelvnek a meghatározása és szabályozása fokozatosan egyre fontosabbá vált, az államok megváltozott szerepében és funkcióiban keresendő. A mai állam és a középkori állam között óriási különbség van. Ma az állam egyrészt igényt tart arra, hogy tevékenységét a polgárok (akik nem pusztán alattvalók) megismerhessék. Továbbá, az állam ma az egyik legnagyobb munkáltató, a megtermelt javak újraelosztója, a mai állam olyan területeken is gondoskodik a polgárokról, amelyekről a középkori államban nem is álmodoztak. Az állam ma gondoskodik az infrastruktúráról, a közoktatásról, az egészségügyi és szociális szolgáltatásokról, egyre több feladatot lát el, egyre inkább a mindennapi életünk részévé válik, egyre fontosabb, hogy legyen egy „közös nyelv”, amelyen az állam és a polgárok tömegei hatékonyan kommunikálhatnak (RANNUT 1999: 102). Ezért vált természetessé, hogy a néptömegek által használt nyelv legyen egyúttal az állam hivatalos nyelve. Az állam lépten-nyomon kommunikál a lakossággal, ellátja a szükségleteit, a közigazgatásban nagyszámú foglalkoztatott dolgozik, ezért jogos az elvárás, hogy a nép által ismert nyelv minél inkább azonos legyen a hatalom nyelvével. Ennek a kérdésnek a tárgyalása során azonban arra is rá kell mutatni, hogy az egy hivatalos nyelv meghatározása számos emberi jogi problémát is felvet, hiszen az a nyelv, amit az állam nem ismer el, mint saját működési vagy hivatalos nyelve leértékelődik, illetve annak a nyelvnek a beszélői hátrányos helyzetbe kerülnek. Erről gyakran szándékosan megfeledkezik a hivatalos nyelvet meghatározó törvényhozás. Egyes polgárok anyanyelve az állam hivatalos, működési nyelve is lesz egyúttal, másoké kiszorul az államszervezet működéséből. Hosszasan sorolhatnánk itt azokat a hátrányokat, amelyeket a kisebbségi nyelvet beszélők elszenvednek még abban az esetben is, ha többé-kevésbé elsajátítják az állam hivatalos nyelvét (KIS 2005: 63–64, 69). Gondoljunk csak bele, mekkora előnyük van a foglalkoztatás során a közszférában azoknak, akiknek a hivatalos nyelv az anyanyelve azokhoz képest, akik nem, vagy gyengén ismerik a hivatalos nyelvet (KORHECZ 2008: 462). Ugyanez érvényes a különböző állami pályázatokra, támogatásokra, amelyek igénybevétele feltételezi a hivatalos nyelv magas fokú ismeretét. Az sem mellékes, hogy annak a nyelvnek a presztízse, amelyet nem használhatunk az állami szolgáltatások, tevékenységek során, sokkalta kisebb a presztízse a hivatalos nyelv presztíziséhez, ez pedig nyelvváltásra is ösztönöz (KORHECZ 2009: 1314). Egyértelmű tehát, hogy a hivatalos nyelv meghatározása a többnyelvű államokban oda vezet, hogy vannak elsőrangú és

másodrangú nyelvek és polgárok. Pontosan ez vezetett el az Európai Nyelvi Charta megalkotásához, amely ezeket a háttérbe szoruló nyelveket kívánja megóvni az elsorvadástól. Hiszen a nyelv egyszerre a kultúra és az értékek hordozója és pragmatikus használati eszköz, a kommunikációt jobban vagy kevésbé biztosító eszköz. A többnyelvűség svájci példája azért is fontos és tanulságos, mert egy olyan rendhagyó rendszert képvisel, amelyben igyekeztek egyensúlyt teremteni a különböző őshonos nyelvek között egy államon belül.

II. SVÁJCRÓL, A SVÁJCIAKRÓL, A SVÁJCI ÁLLAMSZERVEZETRŐL ÁLTALÁBAN

II.1. Svájc többnyelvűsége a statisztikák tükrében

Először is vizsgáljuk meg Svájcot a számok tükrében, különös tekintettel a nyelvi, etnikai származás kérdésére. A legutóbbi, 2010. évi népszámlálási adatok szerint Svájcnak közel nyolcmillió lakosa van, a népszaporulat pozitív, de ami ugyancsak rendhagyó, az állandó lakosság majdnem huszonhárom százaléka külföldi, azaz nem rendelkezik svájci állampolgársággal.² Kevés olyan ország van, ahol ilyen magas arányban élnek az adott állam állampolgárságával nem rendelkező lakosok. Mint már említettük, Svájc huszonhat eltérő nagyságú és népességű tagállamból, kantonból áll. Zürich és Bern egymillió körüli lakossággal rendelkezik, de van hét-nyolc olyan tagállam is, amelynek mindössze néhány tízezer lakosa van, azaz esetükben klasszikus miniállamokról beszélhetünk.³ Ami Svájc lakosságának nyelvi összetételét illeti, az is sajátos. A lakosság kétharmada német anyanyelvű. Ez hasonló, mint a szerb anyanyelvűek aránya a Vajdaságban, vagy mondjuk a macedón anyanyelvűek aránya Macedóniában. A második legnépesebb nyelvi csoport a francia, majd következik az olasz. A legkisebb államnyelvet, a rétorománt (ladint) igen kevesen, kb. ötvenezren beszélik anyanyelvként.

A statisztikából az is kiténik, hogy a nyugat-európai nyelveket beszélő csoportok is nagy számban élnek Svájcban. Svájcban jellemzően nem az afrikai, az ázsiai vagy balkáni bevándorlók alkotják a bevándorlók többségét, hanem a nyugat-európai leteleplülők. Svájc lakosságának 4,5 százaléka angol anyanyelvű, de nagy számban élnek a volt Jugoszlávia területéről érkezett bevándorlók

² Svájc összlakossága 7 954 700 fő, ebből 22,8% külföldi. *Statistical data on Switzerland 2013 – Statistical base and overviews*. Federal Statistical Office FSO, Neuchatel. <http://www.bfs.admin.ch> (Letöltve 2013. július 4-én.)

³ Zürichnek 1 392 400, Bernnek 985 000 lakosa van. Appenzell I-nek 15 ezer, Appenzell A-nak 53 ezer, Uriak és Obwaldennak 35 ezer, Nidwaldennak 41 ezer, Glarusnak 39 ezer, Jürának 70 ezer, Schaffhausennek 77 ezer lakosa van. Uo.

is.⁴ Ha rátekintünk Svájc nyelvi térképére, akkor jól elkülöníthető nyelvi határokat fedezünk fel a németek lakta terület, a franciák és az olaszok által lakott területek között, sőt a legkisebb hivatalos nyelvi közösség, a rétoromán is jól körülhatárolható térségekben él. Aránylag ritkák a nyelvi szigetek, és még inkább ritkák az olyan települések, amelyeken számottevő, 10%-ot meghaladó őshonos nyelvi kisebbség él.

Ugyancsak érdekesek azok az adatok, amelyek a svájciak többnyelvűségére vonatkoznak. Az általánosan elfogadott vélekedéssel ellentétben, miszerint Svájcban majdnem mindenki három nyelvet beszél, a statisztikai adatok másról szólnak. A szövetségi állam azon programjai mellett is, amelyek a második nemzeti nyelv megtanulását serkentik Svájcban, a németek, a franciák és az olaszok többsége csak az anyanyelvét beszéli magas szinten. Például a német nyelvet, amely egyébként a többség anyanyelve Svájcban, a nem német anyanyelvűek mindössze 25 százaléka ismeri magas szinten.⁵ Ez nem igazán magas arány, tehát sok a több nyelvet beszélő svájci, de meghatározó többségük csak egy hivatalos nyelvet tanult meg magas szinten. Ez persze nem azt jelenti, hogy mondjuk egy svájci szövetségi politikusnak vagy értelmiséginek íratlan szabályként ne kellene legalább két hivatalos nyelvet ismernie.

II.2. Svájc államszervezete és államberendezkedése

Svájc államszervezetét és hatalmi berendezkedését az 1999-ben, népszavazással megerősített szövetségi alkotmány határozza meg, illetve a huszonhat tagállam – kanton alkotmányai, hiszen Svájc összes tagállamának saját alkotmánya van. A szövetségi állam (az alkotmány Konföderációnak nevezi a szövetségi államot) hatalmi szervei a kétkamarás parlament, a kormány, a szövetségi bíróságok (ezek közül a legfontosabb a Szövetségi Bíróság, amely a legfelsőbb bíróság), a hadsereg és néhány közigazgatási szerv, illetve hivatal. A határőrségen kívül, amely a pénzügyminisztériumhoz tartozik és a határőrizettel foglalkozik, igen kevés a törvények végrehajtásával és közvetlen alkalmazásával foglalkozó szövetségi közigazgatási szerv, hiszen a szövetségi törvények és rendeletek végrehajtása is rendszerint kantonális hatáskör. A törvényhozási hatáskörök meg vannak osztva a szövetségi állam és a kantonok között. A svájci alkotmány abból indul ki, hogy a kantonok is szuverének. Tehát nemcsak a központi állam szuverén, hanem a kantonok is szuverének azokban a hatáskö-

---

⁴ Uo. 8.

⁵ *European Charter for Regional or Minority Languages. Third Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2006) 3, Strasbourg, 24 May 2006. 21.

rökben, amelyeket az alkotmány a kizárólagos hatáskörükbe rendel. Az alkotmány elsősorban a szövetségi állam hatásköreit definiálja, illetve a megosztott hatásköröket, minden más közhatalmi funkció, hatáskör a kantonokat illeti meg. Ahogyan azt már említettük, és ennek a hivatalos nyelvhasználat vonatkozásában igencsak nagy a fontossága, Svájcban az összes törvényt a kantonális szervek hajtják végre és alkalmazzák (ritka kivétel mondjuk a határőrizet).⁶ Tehát a végrehajtó, közigazgatási hatalom a kantonokban koncentrálódik. Ebből kifolyólag jellemzően nincsenek dekoncentrált szövetségi közigazgatási szervek, a kantonokban működő szövetségi kormányhivatalok stb. Ugyancsak fontos szólni a helyi önkormányzatok fejlett és nagy hagyományokkal rendelkező rendszeréről. Svájcban több mint 3000 települési önkormányzat van.⁷ Az önkormányzatok megszervezése és szabályozása kizárólag kantonális hatáskör⁸, de ennek ellenére a rendszer nem mutat jelentős eltéréseket kantonokként, sem az önkormányzatok típusa, hatáskörei, vagy a döntéshozatala tekintetében, amely esetében ugyancsak rendkívül elterjedtek a népszavazások.

III. A HIVATALOS NYELVHASZNÁLAT JOGI KERETEI ÉS GYAKORLATA SVÁJCBAN

III.1. A hivatalos nyelvhasználat alkotmányos és törvényes keretei és alkalmazásuk a szövetségi állam színjén

A hivatalos nyelvhasználatra és a hivatalos nyelvekre vonatkozó legfontosabb szabályokat a svájci szövetségi alkotmány tartalmazza. Az Alkotmány 4. szakasza meghatározza Svájc nemzeti nyelveit, ezek pedig a német, a francia, az olasz és a rétoromán. A nemzeti nyelvek azonban nem teljesen egyenrangúak a hivatalos nyelvhasználat vonatkozásában. Ezt a kérdést a svájci alkotmány 70. szakasza részletezi, amely kimondja: „A szövetségi állam hivatalos nyelvei a német, a francia és az olasz. A rétoromán személyekkel történő kommunikáció esetében a rétoromán is hivatalos nyelv.” A fenti alkotmányos rendelkezésekből kitűnik, hogy valójában kétféle hivatalos nyelvről beszélhetünk, először is van három egyenrangú hivatalos nemzeti nyelv és van egy további, negyedik, amely az adott nyelvet anyanyelvként beszélők vonatkozásában hivatalos nyelv.

⁶ Switzerland Constitution, http://www.ervat.unibe.ch/icl/sz00000_.html (Letöltve 2013. július 4-én), 46. szakasz, 1. bekezdés.

⁷ *European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009. 7.

⁸ Switzerland Constitution, http://www.ervat.unibe.ch/icl/sz00000_.html (Letöltve 2013. július 4-én), 50. szakasz, 1. bekezdés.

Ugyancsak a 70. alkotmányszakasz úgy rendelkezik, hogy a „kantonok önmaguk határozzák meg a saját hivatalos nyelvüket” azzal, hogy ezen szabályozás során a „nyelvi közösségek közötti egyetértés” megőrzése érdekében a „kantonok tiszteletben tartják a nyelvek hagyományos határait, és figyelemmel lesznek az őshonos nyelvi kisebbségekre”. Ezen alkotmányos rendelkezés esszenciálisan tartalmazza a svájci nyelvhasználati modell lényegét, egyrészt, hogy a nyelvhasználat szabályozása kantonális hatáskör, másrészt, hogy minden szabályozásnak tisztelnie kell a hagyományos nyelvi közösségi határokat és az őshonos nyelvi kisebbségek jogait. Azaz az egyensúly, a békés egymás mellett élés érdekében a hagyományos, történelmi nyelvi határokat fenn kell tartani és tisztelni kell, de ezen belül az őshonos nyelvi kisebbségeknek biztosítani kell a hivatalos nyelvhasználatra való jogát. Itt jegyezzük meg, hogy az őshonos nyelvi kisebbség vagy közösség alatt a közigazgatási egységtől függően érthetünk németeket, franciákat, olaszokat és rétorománokat egyaránt. Svájcban tehát, a nyelvi jogok vonatkozásában, a kisebbség-többség fogalma nem kötődik ahhoz, hogy kik képezik Svájc szintjén a többséget és kik a kisebbségeket, azaz a svájci lakosság kétharmadát kitevő németek őshonos nyelvi kisebbséget képezhetnek egy kantonban vagy önkormányzatban éppúgy, ahogy a másikon a franciák képezik azt, de az is lehetséges, hogy se a franciák, sem a németek nem rendelkeznek az őshonos nyelvi kisebbség státusával, azaz ne legyenek nyelvi jogaik egy kanton területén (ilyen a helyzet a teljesen olasz hivatalos nyelvű Ticino kantonban). A hivatalos nyelvhasználatot szabályozó 70. szakasz tartalmaz más fontos rendelkezéseket is. Egyrészt a „szövetségi állam és a kantonok serkentik a nyelvi közösségek közötti kapcsolatokat és eszmecserét”⁹, valamint, hogy a „szövetségi állam támogatja a többnyelvű kantonokat annak érdekében, hogy azok eleget tehessenek feladataiknak”¹⁰, továbbá, hogy a „szövetségi állam támogatja azokat az erőfeszítéseket, amelyeket Graubünden és Ticino kantonok foganatosítanak annak érdekében, hogy megőrizzék a rétoromán és az olasz nyelvet”.¹¹ A fenti rendelkezésekből arra lehet következtetni, hogy a szövetségi állam költségvetéséből támogatja a többnyelvűség megvalósulását, különösen Graubünden (Grisons) és Ticino kantonokban a rétoromán, illetve az olasz nyelv védelmét. A fent részletezett alkotmányos rendelkezéseken kívül fontos megemlíteni a hatályos svájci alkotmány 18. szakaszát, amely mindenkinek garantálja a szabad nyelvhasználatra való jogot. A nyelvhasználat szabadsága azonban nem foglalja magában a hivatalos nyelvhasználatra való jogot, azaz

⁹ Switzerland Constitution, http://www.ervat.unibe.ch/icl/sz00000_.html (Letöltve 2013. július 4-én), 70. szakasz, 3. bekezdés.

¹⁰ Uo. 70. szakasz, 4. bekezdés.

¹¹ Uo. 70. szakasz, 5. bekezdés.

nem terjed ki arra, hogy a hatóságokkal mindenki az általa választott nyelven kommunikálhasson. A svájci szövetségi bíróság számos ítéletében mondta ki, hogy a nyelvhasználat szabadsága nem terjed ki a hivatalos nyelvhasználatra, azt a 70. szakasz szabályozza, azaz a nyelvválasztás szabadságát maga a svájci alkotmány korlátozza, más egyéb alkotmányos értékek védelmében.

Az alkotmányos rendelkezéseken túl vannak szövetségi törvények is, amelyek a hivatalos nyelvhasználatra vonatkozó szabályokat tartalmazzák. Ezek a törvények kizárólag a szövetségi szervekben történő nyelvhasználatot szabályozzák. Ezek közül ki kell emelni a Nemzeti nyelvekről és a nyelvi közösségek közötti megértésről szóló 2007-ben elfogadott, de 2010. január 1-jétől hatályos szövetségi törvényt (a továbbiakban szövetségi nyelvtörvény).¹² Ennek a törvénynek a főbb rendelkezései azt szabályozzák, hogyan támogatja a szövetségi állam a kisebb, veszélyeztetett hivatalos nyelveket. Az Európai Nyelvi Charta alapján Svájc négy nyelvet védelmez, az olaszt és rétorománt, mint kevésbé használt hivatalos nyelveket, valamint a yenisht és a jiddist mint területhez nem köthető kisebbségi nyelveket. Ez a szövetségi törvény a hivatalos nyelvek használatának szabályait tartalmazza a szövetségi szervekben, valamint azt is szabályozza, hogy miként támogatja és serkenti a szövetségi állam a rétoromán és olasz nyelvet. Ugyancsak a hivatalos nyelvhasználatot szabályozza az a szövetségi törvény, amely a hivatalos publikációkról, kiadványokról, tájékoztatásokról szól. Ez az 1996-ban elfogadott, majd 2004-ben jelentősen módosított törvény kötelezővé teszi, hogy a szövetségi állam összes törvényét, rendeletét, jelentését, kiadványát németül, franciául és olaszul is ki kell adni, és hogy mindhárom szöveg egyenrangúnak és eredetinek számít.¹³ Ez a kötelezettség nem csupán a törvényekre, hanem gyakorlatilag az összes pályázatra, felhívásra, szabályzatra, kormányjegyzőkönyvre vonatkozik, azaz a szövetségi állam minden írásbeli dokumentációja kötelezően háromnyelvű. A negyedik nemzeti nyelv, a rétoromán esetében, a törvény rugalmas szabályt fogalmazott meg, azaz a törvény 15. szakasza úgy rendelkezik, hogy rétorománra szükség szerint kell lefordítani a szövetségi törvényeket és más dokumentumokat, amiről a szövetségi kancellária dönt. Ugyancsak a nyelvhasználatról, azaz annak költségvetési támogatásával függ össze a Rétoromán és

¹² Federal Law on National Languages and Understanding between Linguistic Communities (FF 2007 6557), *European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009. 28.

¹³ Law on Official Publications (RS 170.512), *European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009. 35.

az olasz nyelv és kultúra védelmének és népszerűsítésének a pénzügyi támogatásáról szóló 1995-ben elfogadott szövetségi törvény.¹⁴ Ez a törvény elsősorban a Graubünden és Ticino kantonoknak szánt szövetségi támogatásokat szabályozza, amelyeket azok a két nyelv és kultúra fejlesztésére használhatnak fel. 2010-től a törvény rendelkezései beépültek a szövetségi nyelvtörvénybe.

Amennyiben megvizsgáljuk a hivatalos nyelvhasználat gyakorlatát a szövetségi állam szintjén, ezt elsősorban a fővárosban, Bernben kell vizsgálni, hiszen a fővároson kívül kevés szövetségi szerv működik, itt elsősorban a határőrség és szövetségi bíróságokra kell gondolnunk. Ezekben a szövetségi szervezetekben három, illetve négy hivatalos nyelv van. A rendelkezésre álló Európa tanácsi dokumentumok szerint a német és a francia nyelv vonatkozásában a nyelvhasználati szabályokat következetesen érvényesítik és alkalmazzák a gyakorlatban. Az olasz nyelv esetében gyakran előfordul, hogy az olasz nyelvű dokumentumok kiadása késik, elsősorban a végrehajtó szervek és intézmények esetében.¹⁵ Ezzel szemben a szövetségi bíróságok gyakorlatában az olasz mint hivatalos munka- és tárgyalási nyelv következetesen érvényesül. A rétoromán nyelv esetében a hivatalos nyelvhasználat inkább kivétel mint szabály, azaz következetes gyakorlati jogalkalmazásról szövetségi szinten nem beszélhetünk.¹⁶

III.2. A hivatalos nyelvhasználat alkotmányos és törvényes keretei és alkalmazásuk a kantonok szintjén

Svájc szövetségi állam, amelyben a kantonok is államisággal rendelkeznek, sőt, a végrehajtó hatalom és a közigazgatás is gyakorlatilag a kantonok szintjén lett megszervezve. Ez azt jelenti, hogy Svájc lakosai az állammal elsősorban a kantonális és helyi önkormányzati közigazgatáson keresztül találkoznak, ebből pedig az is következik, hogy a hivatalos nyelvhasználat is a kantonális és önkormányzati szervek munkájában jelenik meg, és ez a nyelvhasználat a kantonok

¹⁴ Federal Law on financial aid for the protection and promotion of the Romansh and Italian languages and cultures (RS 441.3.) *European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009. 35.

¹⁵ *European Charter for Regional or Minority Languages. Application of the Charter in Switzerland 3-th monitoring cycle. A. Report of the Committee of Experts on the Charter B. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the application of the Charter by Switzerland*, ECRML (2008) 2, Strasbourg, 12 March 2008. 22.

¹⁶ *European Charter for Regional or Minority Languages. Application of the Charter in Switzerland 5-th monitoring cycle. A. Report of the Committee of Experts on the Charter B. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the application of the Charter by Switzerland*, ECRML (2013) 4, Strasbourg, 10 July 2013. 14–15.

alkotmányával és törvényeivel szabályozott. A huszonhat svájci kantonból huszonkettőben mindössze egy hivatalos nyelv van, azaz az államszervezet ezekben a tagállamokban csupán egy nyelven működik (kivéve az ezekben esetleg működő szövetségi állami szerveket). A huszonkettő egynyelvű kanton közül tizenhétben kizárólag a német nyelv a hivatalos. A német nyelvű kantonok közé tartozik a legnépesebb Zürich kanton és a legkisebb Appenzell kanton is. Az egynyelvű német nyelvű kantonokban a német anyanyelvű lakosság aránya 85 és 90% közötti. Négy olyan kanton van, amelyben a francia az egyetlen hivatalos nyelv, ezek Genf, Vaud, Jura, Neuchatel. Az egynyelvű francia kantonokban a francia anyanyelvű lakosság aránya 80 és 90% között van. Az egyetlen olyan kanton, amelyben kizárólag az olasz a hivatalos nyelv, Ticino kanton, a lakosság 83%-a olasz anyanyelvű. Az egynyelvű kantonokban gyakorlatilag nincs őshonos nyelvi kisebbség, azaz a kantonok határai nagyban megegyeznek a hagyományos nyelvi határokkal.¹⁷ Négy olyan kanton van, amelyben több hivatalos nyelv van. Az első Bern kanton, ahova maga a főváros is tartozik. Bern német többségű, de itt a francia is hivatalos nyelv. Fribourg francia többségű kanton, de ebben a tagállamban a francián kívül a német is hivatalos nyelv. Ugyancsak francia többségű kanton Valais, de ebben a kantonban hivatalos nyelv a francia mellett a német is. Graubünden (Grisons) német többségű kanton, de ebben a tagállamban a németen kívül az olasz és a rétoromán is hivatalos nyelvek. Figyelemre méltó adat, hogy a német anyanyelvű svájciak 86%-a, a franciák 81%-a és az olaszok 83%-a olyan településen él, amelyben nyelvük hivatalos.¹⁸ Az adatok arról tanúskodnak, hogy a gazdaságilag dinamikusan fejlődő Svájcban – ahol az ipari, kereskedelmi és pénzügyi központoknak kétségtelenül nagy hatásuk van a belső migrációra is – az őshonos nyelvi közösségekhez tartozó svájciak csak ritkán költöznek olyan területre, ahol nyelvük nem hivatalos. A röghöz, pontosabban nyelvi közösséghez kötöttség jellemző a svájci őslakosságra, azaz a mozgás leginkább a saját nyelvi közösségeken belül valósul meg. Az alábbiakban kivonatossan ismertetem a többnyelvű kantonokra vonatkozó szabályozást és a gyakorlatot.

¹⁷ Ritka kivételként, az egynyelvű kantonokban is előfordulnak egy-egy őshonos nyelvi kisebbség által lakott települések. Ilyen a német többségű Ederswiler esete Jura kantonban, illetve az ugyancsak német többségű Bosco Gurin település Ticino kantonban. *European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009. 17.

¹⁸ *European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009. 14.

III.2.1. A többnyelvű kantonok nyelvi szabályozása és gyakorlata – Bern

Amint azt már említettük, Bern kanton német többségű, de két hivatalos nyelve van, a német és a francia. Bern kanton 1993-ban elfogadott alkotmányának a 6. szakasza szabályozza a hivatalos nyelv kérdését.¹⁹ A 6. szakasz 1. bekezdése kimondja, hogy Bern kanton hivatalos nyelvei a német és a francia. A második bekezdés úgy rendelkezik, hogy Jura Bernois közigazgatási körzetben az egyetlen hivatalos nyelv a francia, Biel közigazgatási körzetben a német és a francia, a kanton többi közigazgatási körzetében pedig a német az egyetlen hivatalos nyelv. A 6. szakasz 5. bekezdése szerint a teljes kanton területén illetékességgel rendelkező szervekkel az ügyfél a választott hivatalos nyelven kommunikálhat. A fent ismertetett alkotmányos rendelkezésekből arra következtethetünk, hogy még a hivatalosan kétnyelvű Bern kantonban sincs teljes hivatalos kétnyelvűség, hanem a hagyományos nyelvi határokat itt is tiszteletben tartják, azaz azokban a körzetekben, ahol helyileg döntően francia anyanyelvűek élnek, ott csak a francia a hivatalos nyelv, ahol kifejezetten vegyes anyanyelvű a lakosság, ott két hivatalos nyelv van, a többi, németek lakta területen csak a német a hivatalos nyelv. Ugyanakkor a hivatalosan kétnyelvű kantonban, mint amilyen Bern, a kantonális szervek – vagyis az állami szervek, és nem a körzeti vagy a helyiek – valóban két nyelven működnek, a polgár dönti el, melyik nyelven kommunikál ezekkel a szervekkel. Tehát a polgár, vagy jogi személy, éljen, működjön Bern kanton bármelyik településén, maga döntheti el, hogy németül vagy franciául fordul egy kantonális hatáskörű szervhez, és ebben az esetben a kantonális szervnek ugyanazon a nyelven kell válaszolnia, az ügyet intéznie, az eljárást vezetnie. Ezzel szemben a körzeti és önkormányzati szervek legtöbbször Bern kantonban is csak egy nyelven működnek, ez helytől függően lehet a német többség nyelve, de a francia kisebbség nyelve is.

III.2.2. A többnyelvű kantonok nyelvi szabályozása és gyakorlata – Fribourg (Freiburg)

Fribourg francia többségű kétnyelvű kanton. A kanton 2004-ben elfogadott alkotmányának 6. szakasza szabályozza a hivatalos nyelvek kérdését.²⁰ A 6. szakasz 1. bekezdése kimondja, hogy „Fribourg kanton hivatalos nyelvei a

¹⁹ Constitution of the canton of Bern (6 June 1993) RS 131.312). *European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009. 39.

²⁰ Constitution of the canton of Fribourg (16 May 2004, RS 131.219) *European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009. 40.

francia és a német”. A 6. szakasz 2. és 3. bekezdése úgy rendelkezik, hogy a „nyelvek hagyományos területi elosztását tiszteletben tartva [...] az önkormányzatokban vagy a francia vagy a német nyelv a hivatalos, de a nagyobb lélekszámú őshonos kisebbségek által lakott önkormányzatokban a francia és a német nyelv egyszerre is lehet hivatalos”. Az alkotmány 6. szakaszának 5. bekezdése előírja a nyelvi párbeszéd és megértés támogatásának fontosságát. Fribourg kantonban, ugyanúgy mint Bern kantonban, a kantonális hatáskörű szervek kétnyelvűek, de az alkotmány az önkormányzatokra bízta, hogy a hagyományos nyelvi határokat tiszteletben tartva meghatározzák, hogy a két nyelv közül melyik lesz a hivatalos. Fribourgnban is van olyan önkormányzat, amelyben kizárólag a német nyelv a hivatalos, annak ellenére, hogy Fribourg lakosságának többsége francia anyanyelvű. Igaz ugyan, hogy a nyelvi közösségek közötti párbeszéd és megértés alkotmányos szintre emelt, támogatandó érték, de ez semmiképpen sem írhatja felül a hagyományos nyelvi határok tiszteletben tartásának fontosságát. Jelesül, az állam támogatja ugyan a másik hivatalos nyelv tanulását, elsajátítását, de ez nem lehet eszköze a nyelvi határok megváltoztatásának.

Az alkotmányos rendelkezések gyakorlati végrehajtása helyenként hiányos, ezt az Európa Tanács jelentései és a szövetségi bírósági ítéletek is alátámasztják.²¹ A jogsértés leggyakrabban a helyi kisebbség hivatalos nyelvének következtlen alkalmazásában mutatkozik meg.²²

III.2.3. A többnyelvű kantonok nyelvi szabályozása és gyakorlata – Valais

Valais kanton francia többségű francia és német hivatalos nyelvű kanton. Valais kanton alkotmánya, amelyet 1907-ben hoztak meg, 12. szakasza szabályozza a nyelvhasználat kérdését. A 12. szakasz értelmében a kanton „nemzeti nyelvei a francia és a német”, és „a két nyelv egyenrangúsága kötelező a jogalkotásban és a közigazgatásban is”.²³ Ugyancsak a nyelvhasználatra vonatkozó fontos alkotmányos rendelkezés a 62. szakasz 2. bekezdése, amely szerint a kantonális bíróságok „bíráinak kötelezően ismerniük kell mindkét nyelvet”. Az

²¹ Uo. 37.

²² *European Charter for Regional or Minority Languages. Application of the Charter in Switzerland 5-th monitoring cycle. A. Report of the Committee of Experts on the Charter B. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the application of the Charter by Switzerland*, ECRML (2013) 4, Strasbourg, 10 July 2013. 9.

²³ Constitution of the canton Valais (8. March 1907, RS 131.232). *European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009. 41.

Európa Tanács szakértői jelentései alapján a hivatalos kétnyelvűség gyakorlata Valais kantonban, azaz a jogalkalmazás, meglehetősen következetes.²⁴

III.2.4. A többnyelvű kantonok nyelvi szabályozása és gyakorlata – Graubünden

A többnyelvű kantonok közül is talán Graubünden kantonban a leginkább figyelemre méltó a nyelvhasználat szabályozása és gyakorlata. Graubünden alkotmányát 2003-ban hozták meg, ennek 3. szakasza szerint „a kanton nemzeti és hivatalos nyelvei a német, a rétoromán és az olasz”.²⁵ Hasonlóan más többnyelvű kantonok alkotmányos rendelkezéseihez, Graubünden alkotmánya is az önkormányzatok hatáskörébe utalja, hogy meghatározzák, melyik nemzeti nyelv lesz a saját hivatalos nyelvük, de ezt a hagyományos nyelvi határookra, illetve az őshonos nyelvi kisebbségekre való tekintettel kell megtenniük.²⁶ Az alkotmány kötelezi a kantont és az önkormányzatokat arra is, hogy támogassák és népszerűsítsék a rétoromán és az olasz nyelvet, és elősegítsék a nyelvi közösségek kölcsönös megérését és tapasztalatcseréjét.²⁷ Az alkotmányos rendelkezéseket a kanton 2007-ben népszavazáson elfogadott nyelvtörvénye, illetve a 2008. január 1-jétől hatályos nyelvi rendelet részletezi.²⁸ Az alkotmány és a nyelvtörvény is a hagyományos nyelvi határok figyelembevételével szabályozza a hivatalos nyelvhasználat kérdését, azzal, hogy az őshonos nyelvi kisebbségeknek (rétoromán és olasz) erősebb védelmet szavatol. A törvényes rendelkezések értelmében abban az önkormányzatban, amelyben az olasz vagy a rétoromán nyelvi közösség eléri az összlakosság 40%-át, az egyetlen hivatalos nyelv az őshonos nyelvi kisebbség nyelve lesz. Azokban az önkormányzatokban viszont, ahol ez az arány 20 és 40% közötti, az olasz vagy a rétoromán lesz az egyik hi-

²⁴ *European Charter for Regional or Minority Languages. Application of the Charter in Switzerland 5-th monitoring cycle. A. Report of the Committee of Experts on the Charter B. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the application of the Charter by Switzerland*, ECRML (2013) 4, Strasbourg, 10 July 2013. 9.

²⁵ Constitution of the canton Graubünden (14 September 2003, RS 131.226). *European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009. 40.

²⁶ Uo. 3. szakasz, 3. bekezdés.

²⁷ Uo. 3. szakasz, 2. bekezdés.

²⁸ The law on languages (19 October 2006, 492.110) and the order on the languages of the canton of Graubünden (11 December 2007, 492.110). *European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009. 40, 67.

vatalos nyelv.²⁹ A kantonális szervek, azaz a kantonális központi állami szervek kötelesek mindhárom nyelven működni. Ezek a szervek a polgárokkal és jogi személyekkel az általuk választott hivatalos nyelven kötelesek az ügyintézés lefolytatni. Amennyiben Graubünden kanton állami szervei a helyi önkormányzati szervekkel kommunikálnak, a törvények értelmében ezt az önkormányzat hivatalos nyelvén vagy nyelvein tehetik meg. Itt jegyezzük meg, hogy ugyanez a nyelvválasztási szabály érvényes akkor is, ha a szövetségi állami szervek kommunikálnak az önkormányzati szervekkel. Graubünden kanton területét tekintve aránylag nagy, de alig van több lakosa mint Szabadkának, ugyanakkor nagyobb arányú a német lakosság száma, mint magában Svájcban (a németek aránya 68%).

Amennyiben górcső alá vesszük a jogalkalmazást és a joggyakorlatot Graubündenben, akkor azt fedezhetjük fel, hogy a jogalkalmazás igen sok hiányosságot hagy maga után, amikor az olasz és a rétoromán nyelv használatáról van szó. A rendelkezésre álló adatok szerint a kantonális szervek ritkán használják a rétoromán nyelvet, de az olasz is sok szempontból háttérbe szorult. Mindazonáltal az elmúlt években, az Európa tanácsi ajánlások után javult a helyzet. Így 2009-től mindhárom nyelven működik a kanton központi webportálja, ezen keresztül, az e-kormányzás módszerével fokozatosan harminc közigazgatási szolgáltatás bonyolítható majd le interneten keresztül, bármelyik hivatalos nyelven.³⁰ Ma már a jogszabályok nagy részét ugyan lefordítják rétoromán nyelvre is, de a bíróságok munkájában a rétoromán nyelv továbbra is csak elvétve jelenik meg.³¹ Tekintettel arra, hogy Graubünden tartomány részben az országhatáron fekszik, itt működnek szövetségi rendvédelmi szervek is, nevezetesen a határőrség. Az adatok arról tanúskodnak, hogy a határőrség munkája során szóban használja a rétoromán nyelvet, de az írásbeliség ennek a szervnek a munkájában is ritka kivételt képez.³² Ezzel szemben az olasz nyelv használata a határőrségen belül következetesnek mondható.³³ Egészében megállapítható,

²⁹ Graubünden Nyelvtörvénye, 16. szakasz, 2. és 3. bekezdés.

³⁰ *European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009, 80.

³¹ *European Charter for Regional or Minority Languages. Application of the Charter in Switzerland 5-th monitoring cycle. A. Report of the Committee of Experts on the Charter B. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the application of the Charter by Switzerland*, ECRML (2013) 4, Strasbourg, 10 July 2013. 14.

³² *European Charter for Regional or Minority Languages. Application of the Charter in Switzerland 3-th monitoring cycle. A. Report of the Committee of Experts on the Charter B. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the application of the Charter by Switzerland*, ECRML (2008) 2, Strasbourg, 12 March 2008. 17.

³³ Uo. 23.

hogy a graubündeni nyelvtörvény elfogadását követően mindkét különösen védett hivatalos nyelv esetében a jogalkalmazás következetesebb lett, ezen belül az olasz nyelv vonatkozásában már alig-alig beszélhetünk komolyabb problémákról a gyakorlatban.³⁴

IV. A HIVATALOS NYELVHASZNÁLAT SVÁJCI SZABÁLYOZÁSÁNAK ALAPISMÉRVEI – TANÚSÁGOK, KÖVETKEZTETÉSEK

A fent ismertetett jogi keret, valamint az arra épülő jogalkalmazás elemzése lehetővé teszi a számunkra, hogy néhány általános következtetést is megfogalmazzunk, hogy definiáljuk azokat az alapvetéseket, amelyek a svájci nyelvhasználati modellt jellemzik. Az első ilyen alapvetés, hogy Svájcban az alkotmányos rendelkezések világosan különbséget tesznek egyfelől az őshonos nyelvi közösségek nyelvei, másfelől a bevándorló lakosság nyelvei között. A svájci közjog négy nyelvet kiemel és nevesít mint nemzeti (hivatalos) nyelveket, ezek az őshonos, Svájc területén hagyományosan használatos nyelvek: a német, a francia, az olasz és a rétoromán. Az alkotmányban rögzített szabad nyelvhasználati jog ellenére, a többi nyelvnek, a többi nyelvet beszélőknek más a státusuk, attól függetlenül, hány lakos beszél azokat az anyanyelveket. Így például az angol nyelv tízszer annyi svájci lakosnak az anyanyelve, mint a rétoromán, de ettől függetlenül az államszervezet ezt a nyelvet nem használja, nincs hivatalos státusa. A bevándorlók nyelvére Svájc úgy tekint, mint idegen nyelvekre, ezek használata szabad (ezt a svájci alkotmány is garantálja), de az államszervezet ezeken nem kommunikál, nincs közoktatás ezeken a nyelveken stb. Természetesen Svájcban is érvényes az a szabály, hogy az őrizetbevételkor az illető személlyel olyan nyelven kell a jogait ismertetni, amelyet az illető megért, de az anyanyelvhasználat ezekben az esetekben eddig terjed és tovább nem. Ilyen státust élveznek a legnépesebb bevándorló közösségek nyelvei, így a portugál, az angol, a szerb, a horvát, az albán is.

A másik alapvetés, amely a svájci nyelvhasználati modellre vonatkozik, az a hivatalos nyelvek egyenrangúsága, pontosabban egyensúlya azok elterjedtségétől függetlenül. A hivatalos nemzeti nyelvek között nincs elsőbbségi rangsor. A német anyanyelvű többség nyelve helyileg nincs mindenhol hivatalos használatban, vannak olyan kantonok, körzetek és önkormányzatok, amelyekben a

---

³⁴ *European Charter for Regional or Minority Languages. Application of the Charter in Switzerland 5-th monitoring cycle. A. Report of the Committee of Experts on the Charter B. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the application of the Charter by Switzerland*, ECRML (2013) 4, Strasbourg, 10 July 2013. 19.

németet a hatóságok nem használják. Említettük már Ticino kanton, ahol sem a svájci szinten többségi német nyelv, sem a második legelterjedtebb francia nyelv nem hivatalos nyelv. Ebben a kantonban élő német vagy francia anyanyelvű svájci állampolgár anyanyelvét nem tudja használni a hatóságokkal való kommunikációban, ezeken a nyelveken az államszervezet, a hatóságok nem működnek, nem vezetnek eljárást, nem adnak ki közokiratot, nem jelentetnek meg hirdetményeket. Ebben a kantonban legfeljebb a szövetségi ítélőtáblán használhatja az anyanyelvét a német vagy a francia svájci polgár. A négy nemzeti nyelvet használó közösség között meglévő számbeli különbség nem jelent magasabb szintű nyelvi jogokat és jogosítványokat. A svájci nyelvhasználati modellre jellemző alapvetés az is, hogy a jogi szabályozásnak elő kell segítenie a hagyományos nyelvi határok megőrzését és fenntartását. Bizonyos szempontból Svájc a hagyományos nyelvi közösségek területi sérthetetlenségét, az egyetemes emberi jogok és szabadságjogok fölé-elé helyezi. A svájci polgárok mozgásszabadsága jelentősen korlátozott azzal, hogy az anyanyelvű terület elhagyása esetén a hivatalos nyelvhasználat, az anyanyelvi oktatás jogát is elveszíti a polgár. Ha egy német család Zürich kantonból elköltözik Genf vagy Ticino kantonba, azzal elveszíti a hivatalos nyelvhasználatához és az anyanyelvű oktatáshoz való jogát is. Svájcban széles körű politikai konszenzus van akörül, hogy ha például egy kanton vagy önkormányzat hagyományosan olaszok lakta térség, akkor annak száz vagy kétszáz év múlva is olaszok lakta térségnek kell-e maradnia? Ez persze érvényes a németek, a franciák vagy rétorománok által hagyományosan lakott térségekre is. A legtöbb országban a többségi nyelvi közösség egyértelműen domináns helyzetben van, nyelve általában az ország minden pontján hivatalos, sőt néha még az őshonos nyelvi közösségek által többségében lakott térségekben is csak az országos többség nyelve hivatalos. Jobb esetben az őshonos nyelvi kisebbségek nyelve helyileg – mint második hivatalos nyelv – rendelkezik közjogi elismertséggel, de ezekben az esetekben sem egyenrangú a többség nyelvével.

A fenti elemzésből egyértelműen kiviláglik, hogy Svájc egy olyan, hagyományosan többnyelvű állam, amely nyelvpolitikája szempontjából saját útját járja, amely jelentősen eltér a többnyelvű országok nyelvpolitikájától. Ez a sajátos, az egyensúlyra, egyenrangúságra, őshonosságra és a hagyományos nyelvi határok megőrzésére alapozott nyelvpolitika nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Svájcban nincsenek konfliktusok az őshonos nyelvi közösségek között, hogy ez a soknemzetiségű állam évszázadokon keresztül fennmaradt a hatalmas európai nemzetállamok szorításában és gyűrűjében. Ugyancsak a svájci nyelvpolitika eredménye az is, hogy az őshonos nyelvi kisebbségek, a franciák, az olaszok és a rétorománok megőrizhették anyanyelvüket, kultúrájukat, önazonosságukat, és Svájc nem németesedett el. A svájci olaszok egy növekvő lélekszámú, gya-

rapodó közösséget képeznek, noha összlétszámuk és arányuk Svájc lakosságán belül körülbelül megegyezik a szerbiai magyarok arányával és lélekszámával, és kisebb mint a szlovákiai és az erdélyi magyarok száma és aránya országukon belül. Sajnos, jól tudjuk, hogy a szerb, szlovák, román nemzetállamon belül hogyan alakult az elmúlt évtizedekben a magyar lakosság lélekszáma, általános gyarapodása.

Feltehetjük a kérdést, hogy a svájci modellből kiindulva vajon megfogalmazhatunk-e Közép-Kelet-Európa, a Kárpát-medencei magyarok vonatkozásában hasznos tanulságokat? Tanulhatunk-e a svájci példából? Talán igen. Az egyik ilyen tanulság, hogy egyetlen állam sem biztosíthatja működését az összes állampolgárai által beszélt nyelven, ezért egy kisebbségi nyelvi közösségnek a hivatalos nyelvhasználati jogát elsősorban ott kell biztosítani, ahol az adott kisebbségi közösség őshonosan él, és ahol ennek a közösségnek a koncentrációja és létszáma szükségessé teszi és nem utolsósorban lehetővé is teszi egy nyelv hivatalos használatát (KYMLICKA–GRIN 2003: 9, 13). Térségünkben ez nincs így. Egyrészt, jelen van az az elterjedt jogelv, hogy a hivatalos nyelvhasználati jogokat egyetemes és egyenlő emberi jogokként kell biztosítani, azaz minden kisebbséghez tartozó személynek ugyanazokat a nyelvhasználati jogokat kell biztosítani az ország minden pontján, egyenlően. Másrészt, a jogi szabályozás teljesen megfelel az arról, hogy a nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek nyelvi jogait, az államszervezet működését kisebbségi nyelven nem egyszerű biztosítani. Térségünkben gyakran találkozunk ilyen helyzetekkel. Szerbiában, Vajdaságban olyan helyzetekkel is találkozunk, hogy egy önkormányzatban hivatalos nyelv egy olyan kisebbség nyelve, amely alig teszi ki az összlakosság 3-5%-át. Ilyenkor olyan helyzet áll elő, hogy a kisebbségi nyelv ugyan jogilag hivatalos státust élvez, de a gyakorlatban ezen a nyelven nem működnek a hatóságok. A svájci példa arra tanít bennünket, hogy egy kisebbségi nyelvet ott tudunk hivatalosan használni, ahol erre komoly helyi igény van, ezek pedig leginkább azok a települések, amelyekben az adott nyelvet beszélők többséget alkotnak, és a nyelvet hagyományosan használják a mindennapi élet különböző területein (KORHECZ 2008: 464). A nemzetállam és a nemzeti kizárólagosság eszméje mélyen átítatja a soknyelvű Kárpát-medencét, ebben a helyzetben a svájci nyelvpolitika, a nyelvi egyenrangúság és egyensúlyok távolinak és rendszeridegennek tűnhetnek, mindazonáltal talán érdemes újragondolni néhány meghonosodott dogmát, annál is inkább, mert a svájci példa arra tanít bennünket, hogy a több hivatalos nyelv megléte nem tesz működésképtelenné és sebezhetővé egy államot, sőt összetarthat egy olyan államot is, amely enélkül valószínűleg régen és fájdalmasan széthullott volna.

IRODALOM

- KARDOS Gábor–MAJTÉNYI Balázs–VIZI Balázs 2009. A szlovákiai államnyelvtörvény módosításának az elemzése. http://www.mtaki.hu/article/article.php?menu_id=2&article_id=150 (Megtekintve 2013. augusztus 27.)
- KIS János 2005. Túl a nemzetállamon = Kántor Zoltán–Majtényi Balázs (szerk.): *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. Budapest, 59–85.
- KORHECZ Tamás 2008. Official Language and Rule of Law: Official Language Legislation and Policy in Vojvodina Province, Serbia = *International Journal on Minority and Group Rights* 4. 457–488.
- KORHECZ Tamás 2009. A hivatalos nyelvhasználat jogi keretei a Vajdaságban – Szerbiában – Jog és gyakorlat = *Magyar Tudomány* 2. 1313–1320.
- KRIVOKAPIC, Boris 2004. *Službena upotreba jezika u međunarodnom pravu i novijem zakonodavstvu nekih evropskih država*. Beograd
- KYMLICKA Will–GRIN Francois 2003. Assessing the Politics of Diversity in Transition Countries = Daftary Fariman–Grin Francois (szerk.): *Nation-Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*. LGI/ECMI, Budapest, 5–27.
- KYMLICKA, Will–STRAEHLE, Christine 2005. Kozmopolitizmus, nemzetállamok, kisebbségi nacionalizmus = Kántor Zoltán–Majtényi Balázs (szerk.): *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. Budapest, 17–42.
- RANNUT Mart 1999. The Common Language Problem = Kontra Miklós–Phillipson Robert–Skutnabb Tove–Várady Tibor (szerk.): *Language: A Right and a Resource*. CEU Press, Budapest, 99–114.
- SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet 2009. A nyelvhasználat jogi szabályozhatósága = *Magyar Tudomány* 2. 1343–1351.
- Switzerland Constitution, http://www.ervat.unibe.ch/icl/sz00000_.html (Letöltve 2013. július 4-én)
- Statistical data on Switzerland 2013 – Statistical base and overviews*. Federal Statistical Office FSO, Neuchatel. <http://www.bfs.admin.ch> (Letöltve 2013. július 4-én) 1–52.
- European Charter for Regional or Minority Languages. Third Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2006) 3, Strasbourg, 24 May 2006. 1–68.
- European Charter for Regional or Minority Languages. Fourth Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter – Switzerland*, MIN-LANG/PR (2010) 1, Strasbourg, 15 December 2009. 1–99.
- European Charter for Regional or Minority Languages. Application of the Charter in Switzerland 3-th monitoring cycle. A. Report of the Committee of Experts on the Charter B. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the application of the Charter by Switzerland*, ECRML (2008) 2, Strasbourg, 12 March 2008. 1–32.

European Charter for Regional or Minority Languages. Application of the Charter in Switzerland 5-th monitoring cycle. A. Report of the Committee of Experts on the Charter B. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the application of the Charter by Switzerland, ECRML (2013) 4, Strasbourg, 10 July 2013. 1–24.

Регулисање службене употребе језика у Швајцарској

Швајцарска већину правника-политиколога асоцира на три ствари: на војну и политичку неутралност, на савезно државно уређење базирано на широјој самосталности кантона и на службену вишејезичност: равноправну употребу немачког, француског, италијанског и ретророманског језика. Истовремено, за разлику од широко распрострањеног схватања, државни органи Швајцарске само у изузетним случајевима примењују три, односно четири службена језика, док је много чешћи случај да државни органи Швајцарске, као и власти у одређеном кантону (држави чланици) користе један одређени службени језик. Циљ ове студије јесте да у великим цртама прикаже уставне и законске одредбе које регулишу службену употребу језика у Швајцарској, али бих желео да се у извесним случајевима осврнемо и на праксу службене употребе језика. Анализом праксе и правних оквира покушаћемо да откријемо и оне специфичности које су правни систем у Швајцарској учиниле јединственим, одрживим и функционалним.

Кључне речи: Швајцарска, службена употреба језика, језичка политика, традиционалне језичке границе, древноприсутне језичке заједнице.

Regulation of Official Use of Language in Switzerland

Among most lawyers and political scientists, there are usually three typical ideas that Switzerland brings to mind: military and political neutrality, a confederal system based on wide independence of cantons, and official multilingualism: the equality of German, French, Italian and Romansh languages. At the same time, despite common belief, the bodies of the Swiss administration only in exceptional cases work in the three, or four, official languages; the case is that more typically governmental bodies operate in the one single official language of a given canton. The aim of this study is to outline the constitutional and legal provisions which stipulate the use of the official language, but in some cases to make a point on the practice of official language use. Analyzing the legal framework and practice, I will also attempt to present the specificities which make the Swiss system of rules unique, sustainable and operational.

Keywords: Switzerland, official use of language, language policy, traditional linguistic borders, autochthonous linguistic communities